УДК 658.152

О.С. ІВАНОВ

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ КРУПНОГО ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті проаналізовано економічна сутність такої важливої для будь-якого підприємства, особливо крупнопромислового, як основні засоби. Виявлено необхідність постійного моніторингу наявності та стану основних засобів, а також ефективного управління даними активом. Визначено роль основних засобів у виробничому процесі, а також чинники, які впливають на використання цих основних засобів. Проаналізовано підхід, який основано на взаємозв'язку ефективної оцінки та управління основними засобами з іншим центральним завданням сучасного періоду розвитку суспільства – підвищенням якості продукції, оскільки в сучасних умовах ринкової конкуренції швидше реалізується і користується більшим попитом високоякісна продукція з натуральних речовин. Побудовано на основі проведеного дослідження універсальну, ефективну та дієву систему планування необоротного капіталу на крупному промисловому підприємстві, яка ґрунтується на удосконалені управління ефективним розвитком та оптимальним використанням необоротного капіталу. Такий методичний підхід до трактування даного процесу дозволить чітко встановити його складові та взаємозв'язки між ними, а отже, описати механізм управління основними засобами на крупному промисловому підприємстві. Доведено, що важливим етапом управління необоротним капіталом підприємства є прогнозування величини оновлення основних засобів. Це дозволить оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в основних засобах для підтримки обсягів виробництва продукції на рівні платоспроможного попиту з урахуванням динаміки цін на ринку України та світу. Доказано, що реалізація ефективної стратегії управління оновленням і використанням необоротного капіталу підприємства неможливо без врахування фінансової складової господарської діяльності крупного промислового підприємства. Наявність різних джерел фінансування процесу оновлення, до яких відносяться як власні кошти підприємства, так й позикові, дозволяють сформувати умови їх залучення і можливі тенденції зміни. Зроблено висновок, що ефективність управління основними засобами знаходить відображення у збільшенні виробництва продукції, поліпшенні її якості, підвищенні продуктивності праці, зниженні витрат виробництва.

Ключові слова: основні засоби; оновлення; системний підхід; промислове підприємство; планування, попит

O. IVANOV

A METHODICAL APPROACH TO ASSET MANAGEMENT OF LARGE INDUSTRIAL ENTERPRISES ON THE PRINCIPLES OF A SYSTEMATIC APPROACH

The article analyzes the economic essence of such an important for any enterprise, especially large-scale, as fixed assets. The need for continuous monitoring of the availability and condition of fixed assets, as well as effective management of the asset, which determined the relevance of our study. The role of fixed assets in the production process, as well as factors affecting the use of these fixed assets. The approach is analyzed, which is based on the relationship of effective evaluation and management of the OS with another Central task of the modern period of development of society – improving the quality of products, as in modern conditions of market competition faster implemented and in great demand high-quality products from natural substances. Based on the study, a universal, effective and efficient system of planning of non-current capital in a large industrial enterprise, which is based on improved management of effective development and optimal use of non-current capital. This methodical approach to the interpretation of this process will clearly establish its components and the relationship between them, and therefore describe the mechanism of management of fixed assets in a large industrial enterprise. It is proved that an important step in the management of non-current capital of the enterprise is to predict the value of fixed assets renewal. This will allow to assess the trend of the overall needs of the enterprise in fixed assets to maintain the volume of production at the level of effective demand, taking into account the dynamics of prices in the market of Ukraine and the world. It is proved that the implementation of an effective strategy for managing the renewal and use of non-negotiable capital of the enterprise is impossible without taking into account the financial component of economic activity of a large industrial enterprise. The availability of various sources of financing for the renewal process, which include both own funds of the enterprise and borrowed funds, allow to form the conditions for their attraction and possible trends of change. It is concluded that the efficiency of fixed assets management is reflected in the increase in production, improving its quality, increasing productivity, reducing production costs.

Keywords: fixed assets; updates; system approach; industrial enterprise; planning, demand

Вступ. У сучасних мінливих умовах України основними факторами економічного зростання на рівні підприємства, особливо крупнопромислового, стає конкурентоспроможність, яка безпосередньо впливає як на якість продукції, так й на рівень виробничої бази та ефективність використання всіх видів ресурсів.

Високий інноваційний потенціал діяльності підприємства забезпечує не просто зростання прибутку, але й високу якість продукції, що є основою для стійкості бізнесу та зменшення його ризикованості. Одним із найважливіших ресурсів господарської діяльності крупного промислового підприємства традиційно є основні засоби. Від них залежать, які засоби праці використовуються, їх стан, оновлення, рівень технічного розвитку. Важливість цього необоротного активу також визначається тим, що основні засоби становлять основу вартості промислового підприємства та часто виступають як заставне забезпечення позикових коштів або інвестиційної діяльності.

Отже, вищезазначені закономірностей визначають необхідність постійного моніторингу наявності та стану основних засобів, а також ефективного управління даними активом, що визначило актуальність вибраного нами дослідження.

Аналіз стану питання. В умовах ринкової економіки перед крупними промисловими підприємствами гостро постає питання підвищення ефективності управління основними засобами, вирішення якого буде сприяти формуванню передумов для успішного здійснення виробничо-господарської діяльності. Тому, однією із складових управлінського механізму підприємства стає система управління цими основними засобами, яка покликана генерувати повну, достовірну та адекватну інформацію, яка відповідає потребам менеджменту. Специфіка виробничо-господарського процесу крупних промислових підприємств не дозволяє використовувати традиційну систему управління

© О.С. Іванов, 2023

основними засобами. Тому зараз немає єдиного методичного підходу до вирішення цього питання.

Мета роботи. Метою даної статті є дослідження теоретичних і практичних засад управління основними засобами на крупних промислових підприємствах.

Аналіз основних досягнень і літератури. В Проблематику ефективного управління основними засобами з метою систематизації та оптимізації роботи крупних промислових підприємств вивчало велика кількість т як зарубіжних, так й вітчизняних вчених-економістів, а саме: О.М. Антіш, В.В. Хомяков, П.Т. Саблук, Н.А. Карасьова, М.А. Болюх, В.М. Мельник, В.О. Мец, О.В. Павіловська, Г.В. Савицька, І.Ю. Приварникова, В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, Л.Д. Ревуцький, О.І. Гуторов, Н.В. Довгалюк, С.М. Євтушенко, О.В. Олійник, О.М. Федорчук, В.М. Трегобчук, В.Й. Шиян, О.І. Добриніна, О.І. Ноткіна, Л. Гітмана, О.Г. Ютобол, В. Шаріпа, Н.Р. Домбровська тощо. Цими вченими було зроблено вагомий внесок систематизацію управління основними засобами, побудову різних методичних підходів щодо цієї проблематики, але ще й досі залишається велика кількість дискусійних та нерозкритих питань, щодо створення єдиного універсального методичного підходу для прийняття оптимальних управлінських рішень відносно ефективного використання основних засобів у господарчої діяльності крупних промислових підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективність використання основних засобів (далі ОЗ) є запорукою значного зменшення потреб у вводі нових виробничих потужностей задля зміні обсягу виробництва, а отже, до підвищення прибутковості підприємства. Удосконалення використання ОЗ означає також прискорення їх оборотності, що позитивно сприяє вирішенню проблеми скорочення важливого розриву в термінах фізичного та морального зносу, а також прискорені темпів оновлення ОЗ [6].

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки проблематика підвищення ефективності використання ОЗ і потужностей крупних промислових підприємств займає центральне місце. Будь-який такий суб'єкт господарювання повинен постійно аналізувати та оцінювати рух ОЗ, а саме:

– їх склад і структуру;

– стан та ефективність використання.

При проведені аналізу складу, структури та стану ОЗ необхідно чітко й конкретно визначити роль ОЗ у виробничому процесі, а також чинники, які впливають на використання цих ОЗ. Серед різних методів аналізу ефективності використання ОЗ, слід відзначити методи економічного аналізу, які сприяють підвищенню ефективності використання основних засобів підприємства, а також ті, що сконцентровані на зниження витрат виробництва і зростання продуктивності праці. Цей підхід основано на взаємозв'язку ефективної оцінки та управління ОЗ з іншим центральним завданням сучасного періоду розвитку суспільства – підвищенням якості продукції, оскільки в сучасних умовах ринкової конкуренції швидше реалізується і користується більшим попитом високоякісна продукція з натуральних речовин [7].

Надана інформація про ОЗ дозволяє підприємству знайти шляхи та резерви підвищення ефективності їх використання, а також, вчасно виявити і скоригувати негативні відхилення, які в подальшому можуть спричинити негативні наслідки для успішної діяльності крупного промислового підприємства. Для визначення ступеня ефективності розпорядження підприємством ОЗ, та для виявлення наявних проблем, необхідно проводити аналіз ОЗ, який визначить, за якими конкретно напрямами треба вести дослідження. Результати цього аналізу дають відповідь на питання, які є найдієвіші способи поліпшення управління ОЗ підприємства в конкретний період його діяльності [8].

Крупне промислове підприємство, незалежно від його приналежності до тієї чи іншої організаційно-правовій формі, володіє величною сумою ОЗ, яка характеризує його матеріальну базу, визначає технічний рівень виробництва та є основною статтею у активі балансу [9].

Таким чином, можна зробити проміжний висновок, що метою управління ОЗ підприємства є забезпечення максимально ефективного використання ОЗ при мінімальних витратах на їх утримання та обслуговування. Мета обумовила завдання управління ОЗ промислового підприємства, а саме:

– визначення розміру потреби в оновленні ОЗ;

– планування розвитку матеріально-технічної бази підприємства;

– вибір форми задоволення потреби в оновленні ОЗ;

– обгрунтування ремонтно-монтажної політики підприємства;

– оптимізація строків експлуатації основних фондів [1].

Політика управління ОЗ підприємства передбачає постійне здійснення моніторингу наявного складу ОЗ та порівняння його з отриманими фінансово-економічними результатами. Для цього використовується порівняння з попередніми роками й визначається при якій політиці та при якій структурі виробничих засобів підприємство працювало би найрентабельніше, – таким чином, визначаються шляхи оптимізації складу виробничих фондів [2].

Першим вченим, який розглядав еволюцію ОЗ був видатний А.Сміт. У рамках своїх вчених праць він узагальнив поняття основного та оборотного капіталу. Він стверджвував, що основний капітал — це капітал, який направлено на поліпшення землі, купівлю машин та устаткування, інструментів та інших предметів, які приносять дохід, залишаючись у одній і тій же натурально-речовій формі у одного власника. Отже, на його думку, управління ОЗ на підприємстві необхідно розглядати в контексті функціонування основного капіталу [3].

Удосконалення управління ефективним розвитком та оптимальним використанням необоротного капіталу стало у теперішній час однією з найбільш значущих фінансово-економічних проблем, особливо

це стосується крупних промислових підприємств. Це пов'язано з значущою роллю основного капіталу у виробничо-технологічному потенціалі промислового підприємства, його впливом на економічний прогрес країни в цілому.

Узагальнюючи вищесказане визначимо основні концептуальні елементи системи планування основного капіталу на крупному промисловому підприємстві.

У процесі планування необоротного капіталу здійснюється збирання та обробка даних на підприємстві, проводиться розробка різних схеми діяльності, що дозволяють приймати конкретні управлінські рішення.

Важливим етапом управління необоротним капіталом підприємства є прогнозування величини оновлення ОЗ. Це дозволить оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в ОЗ для підтримки обсягів виробництва продукції на рівні платоспроможного попиту з урахуванням динаміки цін на ринку України та світу. Також це дозволить визначити можливості досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби в конкретних видах ОЗ [4, с. 10].

Реалізація ефективної стратегії управління оновленням і використанням необоротного капіталу підприємства неможливо без врахування фінансової складової господарської діяльності крупного промислового підприємства. Наявність різних джерел фінансування процесу оновлення, до яких відносяться як власні кошти підприємства, так й позикові, дозволяють сформувати умови їх залучення і можливі тенденції зміни. Отже, все це дозволяє здійснити теоретичне обґрунтування підходів до побудови ефективної схеми фінансування інвестиційних вкладень в необоротний капітал підприємства [10].

Для оцінювання та контролю дієвості прийнятих управлінських рішень в господарчої діяльності при оптимальному управлінні необоротним капіталом підприємства використовується відповідна система аналітичних показників. Діагностика процесу оновлення та використання необоротного капіталу підприємства за допомогою такої системи аналітичних показників дозволить проводити постійний моніторинг змін в економічній системі та своєчасно реагувати за допомогою внесення відповідних коректив у разі її незадовільного розвитку подій.

Етапи і заходи по управлінню ОЗ подано на рисунку 2.

Ефективність управління ОЗ знаходить відображення у:

– збільшенні виробництва продукції;

– поліпшенні її якості;

– підвищенні продуктивності праці;

– зниженні витрат виробництва [11].

Результативність управління ОЗ за звичайних умов господарювання визначається структурою і якістю вкладень, організацією та інтенсивністю використання. Останні, в свою чергу, залежать від рівня підготовки кадрів та економічних умов в країні та світі [5, с. 8].

Ефективність управління ОЗ також залежить від їх технічного стану, ступеня оновлення і зносу. Високий ступінь зносу і поганий технічний стан призводять до зниження фондовіддачі на крупному промисловому підприємстві. Та навпаки, своєчасне оновлення ОЗ шляхом придбання, будівництва нових, реконструкції та ремонту вже існуючих об'єктів сприяє підвищенню продуктивності їх використання.

Ефективне управління ОЗ промислового підприємства досягається збалансованістю всіх факторів виробництва, впровадженням інтенсивних технологій на всіх стадіях виробництва продукції [12].

Висновки. Проведене нами дослідження показало, що управління ОЗ на крупному промисловому підприємстві необхідно розглядати в контексті функціонування необоротного капіталу. Важливим етапом управління необоротним капіталом підприємства є прогнозування величини оновлення основних засобів. Це дозволить зробити моніторинг тенденцій загальної потреби підприємства в ОЗ для підтримки оптимальних обсягів виробництва продукції на рівні платоспроможного попиту з урахуванням динаміки цін на ринку товарів і послуг. Також це дозволить визначити можливості досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби в конкретних видах ОЗ. Таким чином, ефективність управління ОЗ знаходить відображення у збільшенні виробництва продукції, поліпшенні її якості, підвищенні продуктивності праці, зниженні витрат виробництва.

Список літератури

1. Кунц Г., О'Доннел С. *Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций*. К.: Факт, 2007. 720 с.
2. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері *АПК*. 2010. №6. С. 16-28.
3. Домбровська Н. Р. *Економічна сутність основних засобів та їх класифікація* [Електронний ресурс] URL: http:// nbuv.gov.ua/jrpdf/ecnof_2012_9(1)__51.pdf
4. Бойчук Є. Консервація основних засобів: механізм, бухгалтерський та податковий облік *Все про бухгалтерський облік*. 2012. № 51. С. 6-11.
5. Півторак М.В. *Класифікація основних засобів: вітчизняний досвід* Агроінком. 2006. № 5. С. 6-11.
6. Кужельний М.В. *Теорія бухгалтерського обліку: підручник*. К.: КНЕУ, 2001. 534 с.
7. Мних Є. Ефективність інтегрованих обліково-аналі-тичних систем *Вісник КНЕУ*. 2013. № 1. С. 109-116.
8. Ковальчук Н.О. Аналіз стану основних засобів на підприємствах України *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 910—914
9. Цигилик І. І. Виробничі затрати і вплив людського фактора на їх використання *Вісник Прикарпатського університету*. – 2013. № 9. С. 29-38.
10. Єщенко І. А. *Основи економіки: [монографія]*. Київ : Знання України, 2012. 196 с.
11. Білоусова І. Проблеми обліку виробничих витрат и калькулювання собівартості продукції впромисловості *Бухгалтерській облік і аудит*. 2009. №4. С. 3–10.
12. Несвєт В. І. До питання формування концепції управління собівартістю продукції *Вісник економічної науки України.* 2012. № 3. С. 89-97.
13. Мних Є. Ефективність інтегрованих обліково-аналі-тичних систем *Вісник КНЕУ*. 2013. № 1. С. 109-116.
14. Бойчук Є. Консервація основних засобів: механізм, бухгалтерський та податковий облік *Все про бухгалтерський облік*. 2012. № 51. С. 6-11.

References (transliterated)

1. Kuncz G., O'Donnel S. *Upravlenie: sistemnyj i situacionnyj analiz upravlencheskih funkcij* [Management: system and situation analysis of management functions]. Kiev, Fakt, 2007. 720 p.
2. Rossoha V.V. Efektivnist' vikoristannya virobnichogo potencialu v agrarnij sferi [Efficiency of use of production potential in the agricultural sector]. *APK* [APK]. 2010. no. 6. pp. 16-28.
3. Dombrovs'ka N. R. *Ekonomichna sutnist' osnovnih zasobiv ta їh klasifikaciya* [Economic essence of fixed assets and their classification]. Available at: http://nbuv.gov.ua/jıpdf/ecnof_2012_9(1)__51.pdf
4. Bojchuk Ye. Konservatsiia osnovnykh zasobiv: mekhanizm, bukhhalterskyi ta podatkovyi oblik [Preservation of fixed assets: mechanism, accounting and tax accounting] *Vse pro bukhhalterskyi oblik* [All about accounting]. 2012. no. 51. pp. 6-11.
5. Pivtorak M.V. Klasyfikatsiia osnovnykh zasobiv: vitchyznianyi dosvid [Classification of fixed assets: domestic experience] *Ahroinkom* [Agroinkom]. 2006. no. 5. pp. 6-11.
6. Kuzhelnyi M.V. *Teoriia bukhhalterskoho obliku: pidruchnyk* [Theory of accounting: textbook]. Kiev, KNEU. 2001. 534 p.
7. Mnykh Ye. Efektyvnist intehrovanykh oblikovo-anali-tychnykh system [Efficiency of integrated accounting and analytical systems] *Visnyk KNEU* [Bulletin of the KNEU]. 2013. no. 1. pp. 109-116.
8. Kovalchuk N.O. Analiz stanu osnovnykh zasobiv na pidpryiemstvakh Ukrainy [Kovalchuk N. Ah. Analysis of fixed assets at the enterprises of Ukraine] *Molodyi vchenyi* [Young scientist]. 2017. no. 10 (50). pp. 910-914
9. Cygylyk I.I. Vyrobnychi zatraty i vplyv liudskoho faktora na yikh vykorystannia [Production costs and the influence of the human factor on their use]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu* [Bulletin of the Carpathian University]. 2013, no. 9. pp. 29-38.
10. Yeshchenko I. A. *Osnovy ekonomiky: [monohrafiia]* [Fundamentals of Economics: [monograph]]. Kiev, Znannia Ukrainy, 2012. 196 p.
11. Bilousova I. Problemy obliku vyrobnychykh vytrat y kalkuliuvannia sobivartosti produktsii vpromyslovosti [Problems of accounting for production costs and calculating the cost of production inindustry]. *Bukhhalterskii oblik i audit* [Accounting and audit]. 2009, no. 4, pp. 3–10.
12. Nesviet V. I. Do pytannia formuvannia kontseptsii upravlinnia sobivartistiu produktsii [To the question of forming the concept of managing the cost of production]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky` Ukrayiny* [Bulletin of economic science of Ukraine]. 2012,no. 3, pp. 89-97.
13. Mnykh Ye. Efektyvnist intehrovanykh oblikovo-anali-tychnykh system [Efficiency of integrated accounting and analytical systems] *Visnyk KNEU* [Bulletin of the KNEU]. 2013. no. 1. pp. 109-116.
14. Bojchuk Ye. Konservatsiia osnovnykh zasobiv: mekhanizm, bukhhalterskyi ta podatkovyi oblik [Preservation of fixed assets: mechanism, accounting and tax accounting] *Vse pro bukhhalterskyi oblik* [All about accounting]. 2012. no. 51. pp. 6-11.

Надійшла (received) 19.01.2023

Відомості про авторів / About the Authors

***Іванов Лев Вадимович*(*IvanovLevVadymovych*)** – доктор фізико-математичних наук, професор, директор акціонерного товариства «Соціо»; м. Київ,Україна; ORCID: https://orcid.org/0000-0001-2345-6789;e-mail: Lev.Ivanov@ khpi.edu.ua